

PRESENTACIÓ

El delta de l'Ebre és la zona humida més gran de les terres catalanes. Amb els seus 320 km' de superfície, constitueix l'habitat aquàtic més important de la Mediterrània occidental, després de la Camarga (Parc Regional Francès), i el segon de l'Estat Espanyol, després del Parque Nacional de Doñana.

D'altra banda, el seu considerable paper biològic contrasta amb la profunda humanització d'una gran part de la seva superfície i amb el seu no menys considerable pes agrícola. L'harmonia entre els seus valors naturals i l'explotació per part de l'home no ha estat mai fàcil.

A fi de fer possible aquesta harmonia, i a instàncies dels habitants del municipi de Deltebre, la Generalitat va crear, per un decret de 1983, ratificat i ampliat pel decret 332/1986, de 23 d'octubre de 1986, el Parc Natural del Delta de l'Ebre, on es fa constar que el delta de l'Ebre és la primera zona humida de Catalunya i que la seva importància a escala internacional és reconeguda pels màxims organismes especialitzats. Efectivament, ja el 1962 fou inclosa en la classificació de les zones humides euroafricanes d'interès internacional elaborada pel Bureau MAR amb la categoria A (prioritat urgent).

El Parc Natural del Delta de l'Ebre té una superfície total de 7.736 ha de les quals 3.979 corresponen a la comarca del Montsià (hemidelta dret) i 3.757 a la del Baix Ebre (hemidelta esquerre), Compren les llacunes de les Oïles, el Canal Vell, el Garxal, l'Alfaceda, la Platjola, la Tancada i l'Encanyissada, les illes de Buda, Sant Antoni i Sapinya, les penínsules de la Punta de la Banya (els Alfacs) i del Fangar, els ullals de Baltasar i els erms de Casablanca.

El paisatge del delta té una forta personalitat que el fa únic a Catalunya. Les terres totalment planes li donen ja un aspecte peculiar. A l'interior, a part els sectors de conreus d'horta i d'arbres fruiters, els amplis i extensos arrossars, canviant segons les estacions (terrosos a l'hivern, inundats d'aigua a la primavera, verds a l'estiu) tenen una especial bellesa. A la banda litoral es presenta un dels paisatges lacustres més atractius de la Mediterrània, grans estanys vorejats per canyissars i jonqueres. A la part perifèrica, grans extensions de sols salins amb vegetació halòfila (cirialeres, joncs marins) i encara les llargues i desertes platges arenoses, amb dunes coronades de borro i altres mostres de vegetació psamòfila, ben adaptada al medi. La modalitat de parc natural sembla la més apropiada, en fer compatible una decidida acció preservadora amb el manteniment i la millora de l'aprofitament ordenat de les produccions de l'espai protegit, i amb el foment dels contactes entre l'home i la natura mitjançant la potenciació del coneixement dels valors i atractius de la zona, dins un plantejament que nombroses experiències internacionals han demostrat viable.

EL MEDI FÍSIC

Malgrat que l'origen del delta s'ha de situar en la època remota en que l'Ebre s'obrí pas vers la Mediterrània des de l'àrea lacustre corresponent a l'actual Depressió Ibèrica, el veritable desenvolupament del delta actual no s'inicià fins a la fi de la darrera glaciació i el consegüent ascens eustàtic del nivell del mar.

Aquest ascens passà per etapes de relativa estabilització, en cada una de les quals es formà una plana deltaica més o menys extensa, posteriorment submergida per la transgressió marina, la qual servia després de base d'assentament de la següent.

El segle XII les dades d'un geògraf àrab ens permeten de saber que els terrenys deltaics ja penetraven alguns quilòmetres mar endins, El segle XV el riu tenia diverses desembocadures, amb les goles Nord, de Llevant i de Migjorn. Aquesta darrera se situava al port Fangós, l'actual Platjola, i fou la que origina, fins al segle XVI, la punta de la Banya. El Fangar, que constitueix el lobul deltaic septentrional, té una formació més moderna, que va des dels segles XVII al XIX.

El 1937, durant unes fortes riuades, l'Ebre s'obrí un nou pas cap al nord i començà a abandonar la desembocadura original. A partir del 1946 s'ha anat erosionant l'extrem oriental i reomplint la zona occidental contigua a l'actual desembocadura. Actualment, el delta continua amb l'equilibri dinàmic per part de les forces constructives i la força erosionadora i distributiva de la Mediterrània.

Els sols del delta no són uniformes. Hi ha una zona de sols sorrencs que s'estenen per la costa i per la ribera del riu. Però el sol més característic és el llimós, format pels materials suspesos a l'aigua del riu (aquests llims, fins al 1940, representaven més de 20 milions de tones anuals, però actualment en l'aigua estancada als embassaments es disposen aquests materials i l'aportació de llims ha baixat per sota dels tres milions de tones). D'altra banda, la ràpida formació del delta va originar extenses llacunes amb un desguàs insuficient i el seu recobriment no fou causat pels llims sinó per l'amuntegament de restes orgàniques que féu desaparèixer antigues llacunes i aiguamolls i dona lloc a l'aparició d'extenses zones de terrenys torbosos.

Des del punt de vista climàtic, en ser el delta una llengua de terra envoltada per la mar, l'oscil·lació tèrmica és baixa i la humitat, elevada. Les fortes ventades que originen les depressions atlàntiques a través de la vall de l'Ebre són especialment presents de novembre a abril; són de direcció NW, ratxades, temperades i poc humides, i s'anomenen al delta *vent de dalt*. La resta de l'any són característics els vents dits *marinades*, produïts pel major caldejament de la terra respecte de la mar. I el vent humit i responsable de bona part de les pluges del delta és el llevant.

Les precipitacions són molt variables segons el anys, La mitjana dels anys 1880–1979 és de 536 mm, repartits molt irregularment; generalment hi ha dues èpoques, setembre–novembre i abril–juny, amb fortes pluges, i la resta de marcada secor.

Quant a les temperatures, la mitjana enregistrada a l'Aldea és de 18°C, amb un mínim de gener de 10, 2°C i un màxim d'agost de 26,8°C. Les gelades són poc freqüents.

LA VEGETACIÓ

El poblament vegetal del delta de l'Ebre, per les seves peculiars característiques, és únic a les terres catalanes, no tant per la raresa de les seves comunitats vegetals sinó pel seu potencial quantitatiu (els darrers catàlegs donen 515 espècies). Els *salobrarso sosars*, amb plantes molt adaptades per la sosa concentrada als seus teixits que els permet de mantenir una elevada pressió osmòtica per evitar la dessecació, es troben sobretot als punts de contacte del delta amb la mar, a causa de la salinització produïda per l'acció directa de la mar i per la salinitat de la capa freàtica. En aquests salobrarso apareixen sovint dunes, anomenades *tores i muntells*, més o menys fixades per la vegetació. En una primera etapa s'hi troba el borro (*Ammophila arenaria*) i la lletera marina (*Euphorbia paralias*), després es va diversificant el poblament, amb un primer anell de *Sporobolus pungens*, per dalt els lliris de mar (*Pancratium maritimum*) i a les zones més elevades i madures, *Ononis natrix*, *Thymelaea hirsuta*, *Erianthus ravennae*, i, a la zona deltaica septentrional, apareix a la darrera etapa la rara *Limoniastrum monopetalum*.

Els *canyissars* es troben en bona part de la superfície deltaica, on hi ha una capa freàtica molt elevada sovint coberta per l'aigua, amb plantes molt característiques: el senill (*Phragmites communis*) i la canya vana (*Phragmites communis isiacus*), acompanyats per algunes corretjoles (*Convolvulus sepium*). Als llocs amb aigua més profunda i estable apareixen les sisques bordes (*Claudium mariscus*), boves (*Typha sp*) i sisques (*Carex sp*). Aquestes dues darreres plantes han estat objecte d'explotació (per fabricar seients de cadires, estores, cistells, etc.) Els *boscs de ribera*, única comunitat forestal deltaica, apareixen a les vores de l'Ebre, on el terreny és més enlairat i la presència de l'aigua, constant. L'albereda ocupa els llocs més alts i a les zones més baixes apareix el salzerar (*Salix alba*), però sovintegen els verns, els freixes, els oms, les vimeneres (o vimeteres) i altres arbres de caràcter subspontani, com els pollancres, els eucaliptus, les robínies, els plàtans i espècies d'interès com el lligabosc de riu (*Lonicera biflora*). A la banda d'influència més marina el bosc es va empobrint i queden els baladres i els tamarits.

YLA FAUNA

La diversitat d'habitats i el clima humit i temperat propicien l'aparició de molts *invertebrats*. Les sangoneres eren tan abundants que calia en els arrossars portar les cames ben cobertes i se n'exportaven a llocs ben allunyats centenars de milers cada any. Han desaparegut quasi algunes espècies com l'hemípter *Naucoris maculatus* dit cutimanya al delta, i es troba en canvi en expansió el crustaci *Procarbnurus sp*, dit cranc de riu americà.

Els mosquits, els insectes més coneguts i característics, han portat ja des del 1917 (Mancomunitat de Catalunya) a emprendre una lluita sistemàtica contra el paludisme, endèmic al sector. Dels lepidòpters hi ha infinitat d'espècies, que ataquen els conreus, algunes interessants des del punt de vista zoogeogràfic, com *Chilo supressalis*, *Borbo zelleri* o l'excepteional presència de diverses espècies de *Danaus sp*. Als arrossars hi ha nombroses espècies de petits i interessants crustacis, com *Apus cancriformis*. Amb una base de fauna entomològica tan extensa, els predadors hi són ben representats: araneïds com l'argiope dels sorral (Argiope lobata) o nombrosos odonats com els cavalls de bruixa o rodadits (*Libellula sp*) i toreros (*Calopteryx sp*); Als vespres d'estiu, nuvolades d'efímeres (*Polymitarcis virgo*) es precipiten als punts de llum. Els coleòpters tenen també una nombrosa representació i el seu paper en els diferents ecosistemes resulta bàsic: els iaios (*Hydrophilus*) dels arrossars i les seves agressives larves o miquels, el generes *Pimeliadels* sorral, així com *Scarabeus*, *Anoxia*, *Amphimalon*, *Elenophorus*, etc.

Quant a l'*herpetofauna*, destaquem primer les nombrosíssimes serps d'aigua. Les tortugues són en canvi poc freqüents i les granotetes (*Hyla meridionalis*) estan quasi extingides; només la granota (*Rana perezi*) aguanta una població elevada. Entre els gripaus hi ha el comú i el d'esperons. El discoglós es troba aïlladament per tot el delta. Les sargantanes es troben arreu (*Podarcis hispanica*) i a les platges corren les sargantanes dels *Psammotromus algerius* sorral i d'altres (*Acanthodactylus erythrurus*). Els tritons són escassos i els dragonets (*Tarentola mauritanica* i *Hemidactylus turcicus*) es troben a les edificacions.

Els *peixos* són abundants per l'important paper que l'aigua juga al delta i pels distints graus de la seva salinitat, que va des de nivells insignificants als ullals fins a la mar, passant pels aiguabarreigs del riu amb aquesta. Els esturions i les llamprees han minvat dràsticament, igual com és el cas de les sabogues (*Alosa sp*), i per contra han aparegut espècies noves com la perca americana (*Micropterus salmoides*), el lluç de riu (*Esox lucius*), el peix gat (*Ictalurus nebulosus*) i el sílur (*Silurus glanis*). A part aquestes espècies, més aviat escasses, n'hi ha de altres ben abundoses: mugílids, cipriníds, serraníds, etc. dels quals es pesquen centenars de tones cada any. Les anguilles han constituït una pesca tradicional (30 a 50 tones anuals d'anguilles i més de 5 d'angules). Les espècies marines de moixarres, corballs, reigs, molls, han donat també justa fama al litoral deltaic. Quant als *mamífers*, la intensa humanització del delta fa que la presència dels grans mamífers sigui esporàdica (cas dels senglars o dels teixons) però consta la presència en temps passats de cérvols i cabirols. Actualment queden alguns conills boscans i es crien guineus, i queden pocs exemplars de llúdries, eriçons i mosteles. Són molt freqüents les rates, les rates d'aigua, els ratolins i els furanys (*Crocidura sp*). El poblament de rates pinyades, abans extraordinàriament nombroses, ha minvat molt. L'*avifauna* del delta és la més característica i la seva importància quantitativa i qualitativa ultrapassa de molt l'interès local i té una màxima importància internacional. Per això en diverses convencions el delta de l'Ebre apareix com a zona de màxim interès, per las colònies de cria, anatíds, limícoles i ocells marins i pel pas dels ocells migratoris hivernants i apareix sempre dins la categoria A, de prioritat de protecció urgent.

Aquest fet es fa especialment evident a la tardor, els mesos d'octubre i novembre, quan ja recollit l'arròs, els camps resten encara enaiguats i són colonitzats per milers i milers d'ocells aquàtics que passen en migració o inicien la seva hivernada. En el cas concret dels ànecs els mesos de novembre del 1980 i 1981 se'n comptaren més de 75.000 exemplars, a més d'unes 16.000 fotges. La situació normal a la tardor és una mitjana de 53.000 ànecs i 13.000 fotges i a l'hivern de 26.000 ànecs i 5.000 fotges. Aquestes xifres representen més del 90% dels ànecs de Catalunya a l'hivern i aproximadament un 10% dels hivernants a la península ibèrica.

Espècies de molt interès entre d'altres, són el cullerot (*Anas clypeata*) i l'ànec xiulador o piulador (*Anas penelope*), encara que el gruix dels estols sigui format pels colls verds o adenes (*Anas platyrhynchos*). També té interès enumerar l'ànec blanc (*Tadorna tadorna*), l'ànec grisè (*Anas strepera*), el xarxet comú (*Anas crecca*), i el morell de cap-roig (*Aythya ferina*). Dins d'altres grups d'ocells és interessant de mencionar l'arpella (*Circus aeruginosus*), el mussol emigrant (*Asio flammeus*), el bitó comú (*Botaurus stellaris*), el martinet menut (*Ixobrychus minutus*), el martinet de nit (*Nycticorax nycticorax*), el martinet ros (*Ardeola ralloides*), l'esplugabous (*Bubulcus ibis*), el martinet blanc (*Egretta garzetta*), el berrat pescaire (*Ardea cinerea*), l'agró roig (*Ardea purpurea*), el flamenc (*Phoenicopterus ruber*), el cabussó emplomallat (*Podiceps cristatus*), el rascló (*Rallus aquaticus*), la picardona (*Porzana pusilla*), la fotja vulgar (*Fulica atra*), la garsa de mar (*Haematopus ostralegus*), el cames-llargues (*Himantopus himantopus*), el bec d'alena (*Recurvirostra avosetta*), la perdiu de mar (*Glareola pratinicola*), la gavina capblanca (*Larus genei*), la gavina corsa (*Larus audouinii*), entre molts altres.

¡Error! Marcador no definido. El nombre d'exemplars d'ocells varia entre els 50.000 i el 100.000 distribuïts en unes 300 espècies que representen el 60% de les espècies de tot Europa, i amb una nomenclatura local que enclou uns 250 noms i la converteix en una de les més riques del món.

MEDI HUMÀ

Per la seva formació recent el delta no ha tingut una població humana estable fins a temps recents. Deixant de banda l'època romana o la de dominació àrab (resten referències a la toponímia, com és el cas de la Ràpita o de Buda), a l'edat mitjana trobem la comanda d'Amposta, de l'orde militar dels hospitalers, com a centre d'influència de l'evolució històrica del delta. En aquest temps, a part de la caça i la pesca, l'extracció de la sal (exportada a diferents punts de la Mediterrània), la de les soses (amb una incipient indústria sabonera) o la de regalèsia i el comerç de les sangoneres foren, al costat d'un intens pasturatge, les bases econòmiques del delta, mentre l'agricultura es limitava a les terres de seca que hi confronten. Als inicis de l'edat moderna els atacs dels pirates berberiscs incidiren molt negativament en el poblament del sector (el convent de la Ràpita fou abandonat el 1579).

El 1607 els monjos de Benifassà, cistercencs, que tenien propietats a Carrova, feren les primeres sembres d'arròs, iniciativa que no tingué aleshores continuïtat. El 1719 s'obtingueren els primers permisos per fer rompudes als terrenys riberencs i el 1851 es concedí el dret de canalitzar l'Ebre per intentar la seva navegabilitat fins a Saragossa. I en construir un canal d'alimentació del Canal Marítim o de Navegació, aquest es convertí en el canal de reg de la Dreta de l'Ebre (1860), que transforma els terrenys erms de l'hemidelta dret en les fèrtils terres que avui coneixem. L'hemidelta esquerre tenia ja antics nuclis de població a l'Aldea, Camarles i l'actual Deltebre (Jesús i Maria i la Cava), però també la revolució econòmica la porta a la construcció del canal de l'Esquerra de l'Ebre (1912). Els canals comportaren una ràpida extensió del conreu de l'arròs però la colonització del delta no fou fàcil i el paludisme endèmic (3.000 morts fins al 1918) fou un dels problemes més evidents. Tanmateix, anaren sorgint nous nuclis al voltant d'antigues masades (Balada, l'Enveja, els Muntells) i en el cas del Poblenou del Delta, aquest fou creat de nou el 1947 (amb el nom de Villafranco del Delta). La població passa dels 5.278 habitants del 1857 a més de 40.000 en l'actualitat. Les poblacions radicades al delta són Amposta i el Poblenou, Deltebre, Sant Carles de la Ràpita, l'Aldea, Sant Jaume d'Enveja (i els Muntells), Camarles i l'Ampolla (que forma part del terme del Perelló).

L'agricultura és una de les grans bases econòmiques, amb un predomini clar de l'arròs (15.215 ha de les 24.554 ha cultivades) i amb el 98% de la producció total d'aquest cereal a Catalunya, seguit pels productes d'horta i els arbres fruiters. Són molt importants les cooperatives agrícoles, especialment les cambres arrosseres. La pesca és també una activitat fonamental, amb els ports de Sant Carles de la Ràpita i de l'Ampolla al mateix delta i els propers de les Cases d'Alcanar, l'Ametlla i Vinaròs. S'obtenen unes 9.000 tones anuals de peix (15% de la producció a Catalunya) i dóna feina a prop de 2.000 homes. Hi ha també cria de bestiar (es calculen uns 2.000 bous, 10.000 porcs i una xifra inferior d'ovelles i un milió i mig de caps en avicultura).

La indústria hi és poc desenvolupada i té quasi sempre una base agrària. La caça i la pesca esportives havien de sempre estat un atractiu del delta, però actualment es pot parlar ja d'un bon contingent turístic que visita el delta atret no sols per l'interès científic que té la peculiar flora i fauna del lloc sinó també per la seva especial bellesa paisatgística i per la tranquil·litat de les seves llargues i extenses platges, amb indrets quasi deserts, poblades per les característiques dunes i una singular vegetació.